

Péter László

AZ ELLENÁLLÁS, LÁZADÁS ÉS FORRADALOM SZAVAK HASZNÁLATA

N. Kiss Zsuzsa fordítása

Ellenállás a hatalommal szemben, lázadás, forradalom: bevett kifejezések, melyeknek jelentését sokszor adottnak tekintik. Pedig sem a közvéleményben, sem a tudományban nincs egyetértés arra nézvést, hogy egy esemény mitől felkelés, zendülés, szabadságharc vagy forradalom. S az ilyen események taglalása sem egyöntetű. A konszenzus hiányát a témában szem előtt kell tartanunk Közép-Európa, különösképpen Magyarország történelmét vizsgálva, mert ennek a térségnek a közéleti hányattatásokból mértéken felül kijutott. A történelem folyamán a társadalmi megrázkódtatások széles skálán jelentkeztek: meglehet, érdemes fontolóra venni ezek eltérő minősítéseit a történelmi terminológia és tisztánlátás érdekében.

A forradalom szó és rokon szavai történetének rövid áttekintése, úgy látom, igazolja véleményemet, hogy a forradalom szó jelentései és ezek használata nem alkalmasak az analízisre.

A következőkben tehát áttekintem a múlt történelmi megrázkódtatásait, illetve ezek minősítéseit. Az ellenállás, a felkelés, a forradalom képzete szervezett társadalom létét feltételezi, melyet központi hatalom irányít. A társadalom megrendüléséhez az vezet, ha a központi hatalom képtelenné válik törvényei foganatosítására, és megbomlik a közrend. Példának hozhatjuk akár az ókori Egyiptomot, amely folyam menti társadalom volt, erős központi hatalommal. Az egyiptomi fáraók és más folyam menti társadalmak uralkodóinak utódlására nem volt szabály: a dinasztikiákat politikai erőszak döntötte meg, mely gyakran hozott társadalmi és vallási változást. Egyiptom teokratikus monarchia lévén, az uralkodó elleni lázadás, felkelés nemcsak bűncselekmény, hanem szentségtörés is volt, az isteni rend háborítása. A kormányzás változásainak úttörő tanulmányozója vélhetőleg Platón. Korántsem meglepő, hogy éppen egy görög bocsátkozzon elsőként a témába, hiszen a görög városállamokban a hatalmi viszály nem volt ritkaság, és a kormányzás számos formája lépett életbe. Platón vélekedése szerint a hatalom lehet egyetlen uralkodó (monarchia) vagy a kisebbség (arisztokrácia) vagy a többség (demokrácia) kezében; az első, valamint a harmadik formából származtatható az összes többi. (Platón: TÖRVÉNYEK, III. könyv, 693.) Ha a vezetés változik, többnyire erőszakosan, többről van szó annál, hogy a hivatalban lévő uralkodót félreállítják, azért kerül rá sor, mert a kormányzat az igazságosságot kiforgató, az egyenlőség elvével visszaélő téveszméket tett magáévá, közviszályt szítva.

Mélyenszántó észrevétele, mely az erőszakos rendszerváltozásokra általában igaz, hogy *„bármilyen is a kormányzási forma, fordulathoz mindenkor az uralkodó osztályban lábra kapó belviszály vezet”*. (Platón: ÁLLAM, XXIX. fejezet.) Az eszményi Állam alapításának szorgalmazásától eltekintve Platón azzal a gyakorlati tanáccsal szolgál, hogy összhangra és stabilitásra az ellentétes erőket kiegyensúlyozó vegyes kormányzási forma révén kell törekedni. (Platón: TÖRVÉNYEK, VI. könyv, 757.)

Arisztotelész részletesebben foglalkozott a kormányzás válfajaival. Különbséget tett a közérdeket szolgáló alkotmányok, illetve az olyan alkotmányok között, melyek csak a hatalmon lévők személyes érdekét szolgálják, ezért romlott kormányzási formák. A *POLITIKÁ*-ban (III. könyv, 7. fejezet) kifejtette, hogy ez a különbségtétel alkalmazható a három, számokon alapuló osztályozásra. Az Egy, a Kevesek vagy a Sokak uralma így háromféle, közérdeket szolgáló alkotmányt teremt: a monarchiát, az arisztokráciát és a *politeiát*, a vegyes alkotmányt. Ezek romlott formái pedig a zsarnokság, az oligarchia, illetve a demokrácia; ez összesen hatféle kormányzat. A két utolsó, az oligarchia és a demokrácia társadalmi osztályhoz köthető, mert a gazdagok, illetve a szegények kormányzását jelölik. Az alkotmányok az elégedetlenség vagy az igazságosságról és az egyenlőségről ellentétes nézeteket valló csoportok viszálya következtében módosulnak, netán megbuknak. A politeiától, a vegyes alkotmánytól inkább remélhető stabilitás, mint a többi kormányformától, mert egyensúlyt teremt a gazdagok és a szegények között. Arisztotelész általában véve inkább politikai, mintsem társadalmi értelemben tárgyalja azt, amit később „revolúció”-nak neveznek. Polybios a köztársasági Róma történetéből merítve értekezett a vegyes alkotmányról, de egyébként Róma történelmi viharainak ellenére évszázadokig senki nem próbálkozott Arisztotelész tanainak továbbfejlesztésével. Az ókorban a rendszerváltás igen gyakran volt erőszakos; Egyiptomban, a Római meg a Bizánci Birodalomban az utódlás nem szabályok vagy kialakult szokásrend szerint történt, de az uralkodó megdöntését a siker szentesítette.

A kereszténység elítélte az erőszakos fellépést az autokrata uralkodóval szemben, a hívektől megadó engedelmességet követelt. Ám a politikai hatalom gyakran erőszak révén cserélt gazdát. A nyugat-európai uralkodók világi hatalmának erősödése és a klasszikus műveltség feléléde a tizenkettedik században változtatott az erőszakra vallott keresztény nézeteken. Aquinói, az Angyali Doktor kap a Filozófus intelmén, miszerint a legjobb vezetés a formák „józan vegyítése” a király fennhatóságával. Ha többség nevezi ki, ehhez kell folyamodni „a zsarnoki túlkapások orvoslásáért”. Ahol azonban a közösség választja az uralkodót, korlátozhatják a hatalmát, sőt megfoszthatják a hatalomtól, ha azzal visszaél, és zsarnokká fajzik. (Aquinói Szent Tamás: *DE REGIMINE PRINCIPUM* [A FEJEDELMELI KORMÁNYZÁS], I. könyv, 6. fejezet.) Ezeknek az eszméknek a fonálán haladnak tovább írásaikban Padovai Marsilius és William of Ockam. A conciliaristák érvelése szerint a „politikai testet” a fej és a tagok alkotják, a polgárok összessége (vagy annak tekintélyesebb része). Ez akár közvetlenül, akár képviselői révén a politikai test minden tagjára nézve kötelező döntéseket hozhat. Különben a kormányzás önkényes, és, ahogyan Szent Ágoston már korábban megjegyezte, a rossz kormányzás nem egyéb, mint útonállás nagy méretekben. Az érvelés szerint a közösség eredendően képes kormányzatát létrehozni, jó útra terelni és szükség esetén megdönteni. Bár a conciliaristák mozgalma a tizenötödik században elbukott, nagy hatással volt a későbbi korok liberális és alkotmányos mozgalmainak köztársasági törekvéseire.

Az olasz városállamok, akárcsak az ókori görögök, hirtelen, erőszakos kormányváltásokat értek meg. Így vonult be a közhasználatba a „revolúció” ezek megjelölésére. A szó az asztrológiában használatos latin „*revolutiones*”-ből ered. Az alapgondolat az, hogy a bolygók állandó mozgása és időről időre visszatérő együttállása határoz meg jelentős eseményeket. Ennek analógiájára a politikai hatalmváltás is *revoluzioni* lett, Machiavelli szemében a revolúció az egyén politikai nagyravágásának a következménye. Ezeknek az eszméknek hiányzott az elméleti alapvetése. Csupán megállapítják a tényt, hogy az erő minden. Csak az képes a hatalmat megtartani, hűséget kicsikarni, aki nyil-

vánvalóvá teszi, hogy az erő adott esetben erőszakhoz nyúl. Az uralkodó bármikor áldozatul eshet összeesküvésnek vagy erőszaknak más nagyratörők részéről. Machiavelli napirendre tér afölött, hogy a hatalmi harcok veszteseit nagy valószínűséggel elteszik láb alól. Más európai országok szerzői is helyeslik imitt-amott a zsarnok megölését bizonyos esetekben. Az uralkodó abszolút hatalmának bajnokaként William Barclay 1600-ban „monarchomach”-ban marasztalja el őket.

A reformáció bonyolultabb gondolatokat szült a hatalommal való szembeszegülésről. A revolúció, a lázadás, melyhez Machiavelli a körkörös mozgás képzetét társítja, a bolygók vízszintes keringését, amely most Fortuna kerekének függőleges rotálásává alakul át, a változás alulról indul. Másképpen szólva, a gondolatot, miszerint a politikai rendet egyének fenyegetik, felváltja az a gondolat, hogy a rendszert a nép felkelése, a zendülés változtatja meg. A reformáció során az uralkodók és alattvalóik nemegyszer a keresztény hit eltérő változatát vallották. E differenciák olykor felkeléshez vezettek. A széles körben ismert VINDICIAE CONTRA TYRANNOS (1581) kálvinista szerzője a katolikus uralkodó elleni fegyveres harcra azzal buzdít, hogy Isten jelöli ki a királyt, de a nép ad jogart a kezébe. Ez a tétel beharangozta a politikai elkötelezettség szerződéses elméletét. Ennek ugyan valamennyi eleme már megtalálható korábbi írásokban is, de új módon állítja be az engedelmségi kötelességet. A sérthetetlen egyén saját maga képes a döntésre... A tan radikális változata szerint az emberek meghatározott célok érdekében döntöttek úgy, hogy uralkodóknak vetik alá magukat, következésképpen joguk van szembeszegülni velük vagy félreállítani őket, ha e céloktól eltérnek, vagyis szerződést szegnek. Szerződészegés esetén a nép akár ki is válhat a királyságból, így az hivatkozási alap lehetett a Németalföld felkelésekor Spanyolország ellen és az amerikai függetlenségi háborúban Anglia ellen. A kormányzás a kormányozottak kifejezett beleegyezése nélkül nem törvényes, ahogyan Jefferson klasszikusan szövegezte az Amerikai Függetlenségi Nyilatkozatban.

1789 gyökeresen változtatta meg a politikai elemzés súlypontját. John Dunn szavaival: „A francia forradalom szellemi és politikai hatása együttesen avatta a »forradalom« szót kulcsfontosságúvá a modern politika értelmezésében és gyakorlatában.” (John Dunn: REVOLUTION. In: Terence Ball et al.: POLITICAL INNOVATION AND CONCEPTUAL CHANGE, CUP, p. 337.) A forradalmak okainak fejtegetése egybefonódott politikai érdemeinek számbavételével. A francia forradalom mindenhol erősen hatott a közszellemre. 1789 előtt Angliában I. Károly kivégzését a „nagy zendülés” vagy a „polgárháború”-ként tartották számon, és ebből „angol forradalom” csak a „Nagy Francia Forradalom” után lett. Paradox módon a Locke elveinek megfelelően békés 1688-as rendszerváltás Angliában a maga idején a „Nagy”, 1789 után a „Dicsőséges Forradalom” címkét viselte. A francia forradalom egyetemes paradigmája lett mindennek, ami modern és haladó. Amikor egy amerikai újságíró a francia forradalom hatásairól kérdezte Csou En-lajt, a kínai vezető fontoskodva válaszolta, „erről még korai lenne nyilatkozni”. A forradalom képzete a demokrácia elvéhez társult; Hannah Arendt szerint minden forradalmi mozgalom a szabadságot szavatoló politikai rendszer megteremtésére törekszik, hiába mond ennek ellent a sűrű tapasztalat, hogy a forradalom következtében másik elnyomó rezsim kerülhet hatalomra (mint például Iránban).

1789 után a „forradalom” szó legfőképpen, noha nem kizárólag a társadalom gyökeres átalakítását sugallta. Thomas Paine így fogalmazott 1791-ben: „*ma Amerika és Franciaország forradalmi óta annak vagyunk tanúi, hogy megújul a dolgok természetes rendje*”.

(Thomas Paine: RIGHTS OF MAN, 1791, London Pt. 1, Conclusion.) Meggyőződése volt, hogy forradalom révén tökéletesedik az emberiség. Az „igazi forradalom” e felfogás értelmében nem pusztán a zsarnokság elleni lázadás, harc a politikai rendszer felforgatásáért, hanem a tehetetlen *ancien régime* elutasítása mindenestül és egy új társadalmi rend létrehozása a maga teljességében. 1789 hozta létre a hivatásos forradalmárt: az öntudatos aktivistát, aki megálmodja a társadalmi átalakulást.

A forradalom mint lényegi törés a társadalom fejlődésében állandó témája a tizenkilencedik század társadalmi és politikai gondolkodóinak. Saint-Simon hívei szerint az ipari fejlődéssel együtt jár a társadalom forradalmi és politikai átalakulása. Adam Smith és Hegel meglátásait összefoglalva hangoztatja Marx, hogy a forradalmak egyetemesen jelentenek továbblépést a gazdasági és társadalmi fejlődés egy bizonyos törvényszerű fokáról egy másikra... Marx szerint minden társadalomra igaz, hogy a termelési erők, melyek gazdaságilag megalapozzák a társadalmat, gyorsabban fejlődnek, mint a termelési viszonyok, melyek a feudalizmusban, a kapitalizmusban, a társadalom politikai felépítményében testesülnek meg. Mikor a politikai rendszer már béklyó az új termelési erőkön, forradalom révén lehet eljutni a társadalom magasabb fejlettségi fokára. A forradalmakat a korábban gazdaságilag hátrányos helyzetű társadalmi osztályok viszik végbe. A rabszolgatartókat a feudalizmus földesurai váltják fel, azokat pedig a burzsoázia. Marx jóslata szerint a burzsoázia helyébe a proletariátust juttatja a szocialista forradalom, létrehozva a kommunista, osztály nélküli társadalmat. Feltartoztathatatlan történelmi folyamat végpontja ez.

Ám az európai forradalmak nem a marxi mintát követték. Franciaország 1830-ban, 1848-ban és 1871-ben megismételte 1789 konfliktusait, és a „polgári” demokráciánál kötött ki. Marx, túl azon, hogy a politikai átalakulás mechanizmusán nem igazodott ki, még végzetesebben tévedett abban, hogy figyelmen kívül hagyta a nacionalista mozgalmak hallatlan jelentőségét. 1848-ra, a forradalmak évére kontinensszerte (Oroszországot leszámítva), G. T. Trevelyan élce nyomán sütötték rá, hogy az európai történelem nagy fordulópontja, ahol azonban a történelem megkutyálta magát, és csak azért se fordult. Tény, a zsarnokok, akiket a tavaszon porba rántottak a városi felkelések, 1848 végére ismét mind nyeregben voltak. A liberális nacionalizmus mégis elősegítette a képviselői kormányzat intézményesülését Európa nagy részén. A nacionalista ideológia két tekintetben is hathatósan mozdította elő a változást. Az osztrák, az orosz, az oszmán birodalmaktól nem telt a nemzeti mozgalmak elnyomása, és az egymással versengő nemzeti ellentétek is feloldhatatlannak bizonyultak. Forradalmak és függetlenségi háborúk nyomták rá bélyegüket a modern nemzetek kialakulására; emblematikusan határozták meg a nemzeti öntudatot és a nemzeti törekvéseket. A függetlenségüket elnyerő brit gyarmatok gyakran fájóan hiányolták törvényességük e kritikus elemét, és előszeretettel nagyították fel függetlenségi követeléseik jelentőségét.

Hogyan hatott Nyugat-Európa társadalmi és szellemi átalakulása a kontinens többi részére? Közép-Európában a tizenharmadik századra a társadalmi szerződés Hobbes által bevezetett, Locke által kidolgozott modern formáján alapult a mérsékeltek, nemkülönben a radikálisok és forradalmárok politikája. A természetjogi iskola német professzorai, a feddhetetlenül önálló hallei Christian Wolff és a nagy tiszteletnek örvendő Karl Anton Martini, Mária Terézia császárnő fiainak nevelője a szerződéselmélet legjámorabb változatát vallották. Az uralkodó hatalma ugyan a néptől ered, de miután a hatalmat az uralkodóra ruházták, a népnek nincs többé joga arra, hogy szem-

beszegüljön az uralkodó rendeleteivel. 1790-ben Rousseau és a párizsi események hatására a szerződéselmélet radikális következtetései is teret kaptak. Ócsai Balogh Péter bíró, a magyar nemesség befolyásos vezetője névtelenül széles körben terjesztett írásában kijelenti: mivel József császár a Pragmatica Sanctio csorbításával megszegte a szerződést a néppel, megszakadt az örökösödés fonala – *filium successionis interruptum* állt elő. A politikai hatalom visszaszállt a népre, mostantól választhatnak királyt a Habsburg-házon kívülről, vagy tárgyalhatnak II. Lipóttal új szerződésről, mely koronázásakor lépne hatályba, s módosított hitlevél rögzítené. Bár a nemesség végül jóval kevesebbért is beadta a derekát Lipótnak, a szerződéselmélet radikális fonala tovább munkál a magyar politika felszíne alatt, s 1849 áprilisában ismét erősen nyilatkozott meg, amikor Kossuth Lajos ígézetében az országgyűlés kimondta a Habsburg-dinasztia trónfosztását. „Osztrák” oldalról a forradalom leverése után a *Verwirkungslehre* volt a válasz: az uralkodó elleni lázadással Magyarország eljátszotta történelmi jogait.

A huszadik században a Marx által jósolt politikai földrengések nem a fejlett kapitalista gazdaságokban, hanem a bontakozó piaci társadalmak perifériájára szorult országokban törtek ki. A gyarmatosító erők ellen a világ sok részén kirobbanó lázadásokra többnyire értelmiségiek ösztönöztek, nem spontán keltek fel a tömegek. A bolsevik hatalomátvétel Oroszországban 1917-ben azonban még egy fordulatot hozott a forradalom eszméjében. Lenin okfejtése szerint a forradalmak akkor törnek ki, mikor a Marx által elemzett objektív gazdasági feltételek mellett a szubjektív feltételek is létrejöttek a párttá szerveződött, elkötelezett forradalmárok képében. Az úgynevezett „nagy októberi forradalom” voltaképpen Lenin híveinek, egy kisebbségnek az államszínye volt. Kelet-Európa országaiban elenyészően kevés kommunista fogadta a megszálló szovjet hadsereget a második világháború után, de a szovjet megszálló hatalom tevékeny közreműködésével a Moszkvában kiképzett sztalinisták néhány éven belül magukhoz ragadták a hatalmat a térségben. A kommunisták lerombolták a régi társadalmi rendet, bevezették a tervgazdasági és az egypártrendszer. Ezt a változást azzal vélték igazolni, hogy társadalmi forradalom ment végbe. Mivel ez az állítás ellentmondott a többség tapasztalatainak, retorikai póttanyag vált szükségessé. A múlt osztályharcait, az orosz, a Habsburg, az oszmán birodalom ellen irányuló felkeléseket és függetlenségi mozgalmakat mind egy kalap alá vették mint „forradalmi haladó örökség”-et, melyet a kommunisták „forradalmi” mozgalma örökölt. Magyarországon a Bocskai-lázadással, a Rákóczi-felkeléssel, de mindenekelőtt az 1848-as, valamint 1918-as forradalmakkal tüntetett a rezsim az elmaradt társadalmi forradalom helyett. 1956-ot követően a párt már jóval kevésbé lelkesedett a forradalmi hagyományokért, de váltig állította, hogy 1945 után a forradalom élén állt, és új társadalmi rendszert épített a régi helyébe. Ez a tétel ugyan közelebb jutott Marx tanaihoz, de a kínosan körben járó okoskodás az új társadalmi rendet nehezen legitimálta. A rezsim azonban foggal-körömmel ragaszkodott forradalmi felhatalmazásához.

Magyarországon az 1848-as, 1956-os események megszilárdították a „forradalom” szó értékítéletként és nem elemző eszközként való használatát. A kommunista rezsim védelmezői 1956-ban és utána azt sulykolták, hogy a politikai megrázkódtatás „ellenforradalom” volt. A magyarság viszont, akár csak az 1848-as változásokat, az 1956-os eseményeket is „nemzeti forradalom”-nak tartotta, és a szó megejtő varázsa máig eleven. Lényegi jelentése a politikai robbanás képzetétől elmozdult afelé, hogy a politikai folyamatot előremutatónak vélelmezi. 1989-ben, a csehek „bársonyos”, a románok véres forradalma idején a magyarok azt állították magukról, hogy nálunk pedig „tár-

gyalásos forradalom” zajlott le, ámbar a politikai átalakulás Magyarországon nyilvánvalóan nem törte meg az intézmények folyamatosságát.

Mindenütt elismerik, hogy 1956-ban Magyarországon a huszadik század jelentős történelmi eseménye ment végbe. Támogatói akkor is, később is habozás nélkül nevezték forradalomnak 1956-ot. Ám a távolabbról figyelők újságok hasábjain, politikai témájú könyvekben 1956-ra legalább annyiszor alkalmazták a „zendülés”, „felkelés” szót, mint azt, hogy „forradalom”. Fél évszázad mit sem változtatott a minősítések bizonytalanságán. Az ötvenedik évfordulón a *The Times* 1956-ról mint „felkelés”-ről írt. Ő királyi fensége, a walesi herceg a „magyar forradalom”-ról való megemlékezésre hívta vendégeit, de az alsóház elnöke a külügyminisztérium tanácsát kikérve a „magyar felkelés” évfordulója alkalmából adott fogadást; a magyar nagykövet „forradalom és szabadságharc” emlékét idézte. A politikatudomány művelői körében a megosztottság semmivel sem kisebb. Peter Calvert síkra szállt azért, hogy Magyarországon 1956-ban „forradalom volt, mert ha pillanatokra is, de sikerült fennhatósága alá vonnia az államot”. (Peter Calvert: *REVOLUTION*, 1970, London, p. 143.) Akik tartózkodnak a „forradalom” szó használatától, és 1956-ot „zendülés”-ként vagy „felkelés”-ként jelölik meg, talán azért teszik, mert elbukott, vagy mert a szemükben 1956 nemzeti felkelés volt az idegen elnyomás ellen.

A közhasználatban a „forradalom” szóból az eredetileg erőszakot asszociáló vonások az idők folyamán fokozatosan kimosódtak. A tizennyolcadik század végére már nemcsak 1789 véres következményeit jelölhette, hanem, mint már említettük, az 1688-as békes eseményeket is, a „dicsőséges forradalmat”. 1789 óta a forradalom minősítést válogatás nélkül megkapta bármiféle törés egy politikai rendszerben, lett légyen erőszakos vagy nem. A „forradalom” szó inkább értékelés, mintsem leírás; gyakran okoz nyelvromlást *contradictio in adiecto* összetételekben, mint magyar példakból is kitetszik. A történészek között elterjedt mantra, hogy 1848 „törvényes forradalom” volt. „Törvénytisztelő felségáruló” lett a címe a pár napja Bécsben megnyitott Batthyány-kiállításnak. 1945 után „forradalmi törvényesség” igazolta a „népbíróságok” révén gyakorolt rendőrterror a kommunisták ellenfeleivel szemben. Mint már esett róla szó, a teljességgel békés átalakulás 1989-ben a „tárgyalásos forradalom” elnevezést kapta. (L. Peter: *OLD HATS AND CLOSET REVISIONISTS*, *SEER*, 82, p. 301.)

Vajon leszűrhető-e ép terminológia az 1956-os események körül Magyarországon és másutt is dúló szemantikai zűrzavarból? El tudjuk-e helyezni a szótárban tisztességgel az ellenállást, a felkelést, a forradalmat? Az ellenállást a hatósággal szemben többnyire leíró jelleggel használják: bizonyos intézkedések ellen irányul inkább, mintsem a politikai rezsim mint olyan ellen. Tulajdonképpen a „zendülés” vagy „felkelés” szó is leíró, szótári jelentésük nem problematikus. A „rebellió”-nak ellenben elítélő jelentése is van. De miután általános értelmében, mint elvetélt próbálkozás a hatalom képviselőinek vagy a teljes uralmi rendszernek a megdöntésére, leírásaként is megállja a helyét, és így szótárba foglalható. A „forradalom” szóra azonban a francia forradalom óta annyi minősítő ballaszt rakódott, hogy használatát illetően képtelenség konszenzust teremteni. John Dunn mutat rá (1989), hogy „forradalom” címkét kapott rengeteg politikai esemény, melyek meghatározott okokra nem vezethetők vissza: „*modern kori jelentésének összevisszasága kizárja, hogy egyetlen világos képzetet jelölhessen*”. (Dunn: *REVOLUTION*, p. 345.) A politikai földcsuszamlásokat megannyi jogos szemszögből lehet vizsgálni. Ebből következően pedig a „forradalom” bármiféle meghatározását óha-

tatlanul az adott események meritumáról hozott ítéletek uralják, kiszorítva az elemzést, amely közmegegyezést szülhet. A szó meghatározásakor tehát elkerülhetetlen az egyéni öntudatos döntés ahelyett, hogy képesek lennénk alkalmazni a szó valamilyen közkeletű előfordulását.

Az esszé a RESISTANCE, REBELLION AND REVOLUTION IN HUNGARY AND CENTRAL EUROPE: COMMEMORATING 1956 címmel 2006. szeptember 21–22-én az SSEES University College Londonban tartott konferencia anyagát tartalmazó kötethez írt bevezető. A szöveg magyarra fordítása után hívták fel a Holmi szerkesztői a figyelmemet arra, hogy a Bukszban Gyáni Gábor szemnyitogató fogalmi elemzése nyomán a forradalom elméleti problémájáról érdekes elméleti vita indult. Mondanivalóm talán ehhez a vitához is kapcsolódik.

Győri László

A TÚZOLTÓLAKTANYA

A tűzoltólaktanya udvarán
mindig játszanak valamit,
úgy művelik délelőtt, délután
a röplabdát, a lábfcit,
akár a vérbeli profik.

Közben akkorákat ordítanak,
az egész utca zeng bele,
harsányan, akár a trombitahang,
úgy üvöltenek eleve,
rezeg az ablak üvege.

NB I-esnél is jobb ez a meccs!
Hát még hogyha sziréna szól,
az ám a kanyar, a chaplini szkeccs!
Kirobognak a ház alól,
de már késő, de már hallani: reccs.

A tűzoltólaktanya szomorú,
kihal az udvar, néma lesz
a sok játékos, ragyogó fiú –
az erőnlét fölösleges,
elhamvadtt minden, itt az est.